

Barbara Lenard

Gerard Ciołek - w dwudziestą rocznicę śmierci

Ochrona Zabytków 39/1 (152), 52-53

1986

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

GERARD CIOŁEK – W DWUDZIESTĄ ROCZNICĘ ŚMIERCI

15 lutego 1986 r. mijała dwudziesta rocznica przedwczesnej śmierci prof. dra Gerarda Ciołka – architekta, historyka i konserwatora sztuki ogrodowej w Polsce, twórcy nowego kierunku badań i nauczania w zakresie architektury ogrodowej i krajobrazu, uczo-

nego humanisty o wszechstronnych talentach i zainteresowaniach, a jednocześnie wybitnego praktyka.

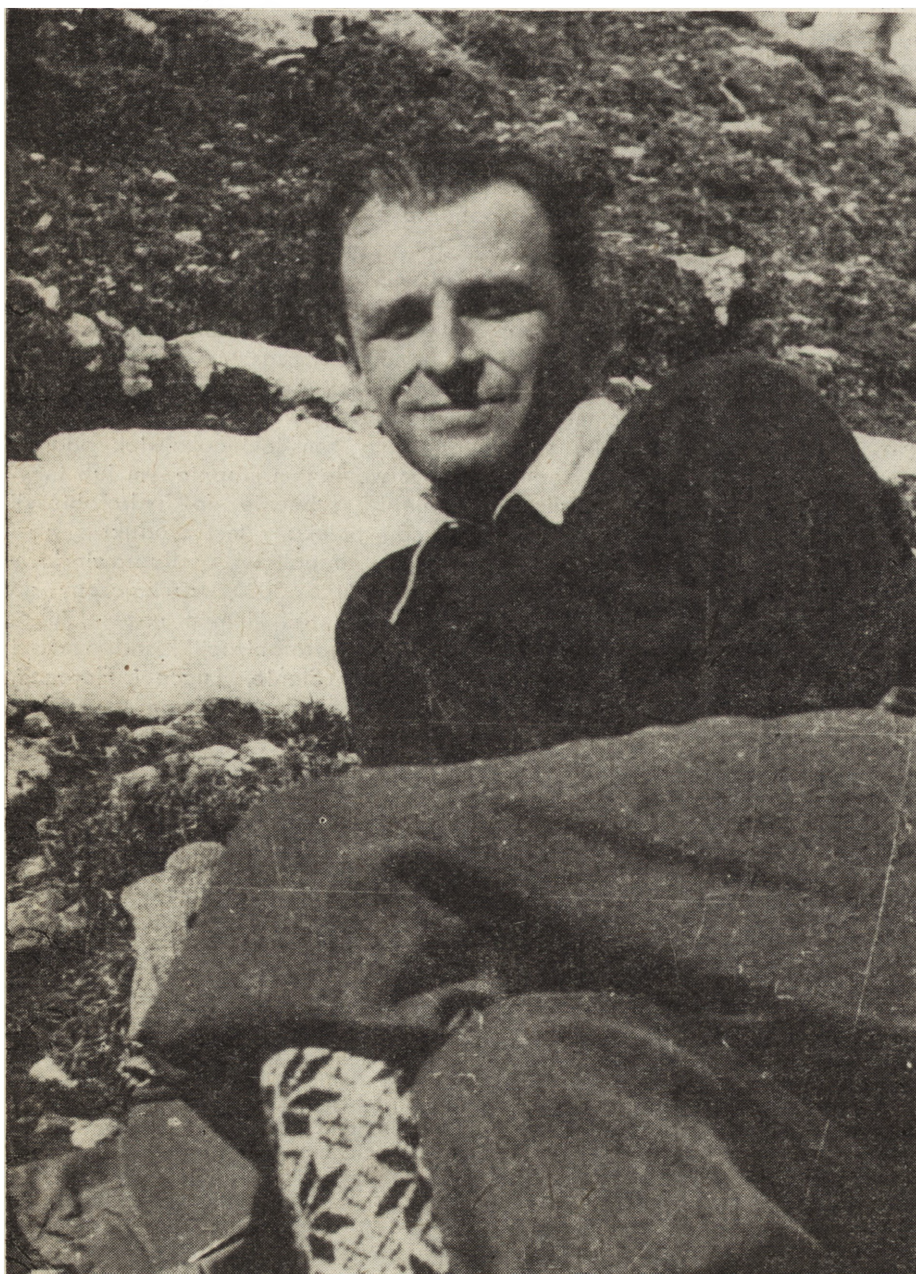
Rola, jaką Gerard Ciołek odegrał w ochronie zabytków i konserwatorstwie polskim w okresie powojennym, Jego

ogromne dokonania w ciągu zaledwie dwudziestoletniej działalności, nagle przerwanej w pełni sił twórczych – skłaniają do przypomnienia Jego sylwetki, szczególnie młodszemu pokoleniu konserwatorów. Nie jest to zadanie łatwe, zwłaszcza w tak krótkim szkicu, bowiem o Ciołku można z przekonaniem powiedzieć, że był człowiekiem, który żył pełnią życia. Aktywnie uczestniczył w działalności służb ochrony zabytków i przyrody, tak w kraju, jak i za granicą, znajdował czas nie tylko na twórczą pracę architekta, badacza i pedagoga, ale i na publikację tak cennych prac, jak np. *Ogrody Polskie*. Jego ogromna spuścizna naukowa, zgromadzona w Ośrodku Dokumentacji Zabytków w Warszawie pod nazwą „Teki Ciołka”, świadczy o Jego niezwykłej pracowitości.¹ Odbывał także niezliczone wędrowki turystyczne po kraju, a z narciarskich wypadów w ukochane Tatry czerpał siły do dalszej pracy. Znajdował czas również dla przyjaciół, zawsze towarzyski, pogodny, uśmiechnięty, gotów do działania i niesienia pomocy.

Jaka był droga, którą doszedł do tak znakomych rezultatów?

Urodził się 24 września 1909 r. w Wyznicy na Bukowinie Podkarpackiej. Po zdaniu matury w Lublinie rozpoczął w 1929 r. studia na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej, a w 1936 roku uzyskał dyplom inżyniera architekta na podstawie pracy z zakresu kompozycji ogrodowej, złożonej u prof. Franciszka Krzywdy-Polkowskiego.² Już jednak od 1934 r. związany był z Zakładem Architektury Polskiej PW, gdzie pod kierunkiem prof. dra Oskara Sosnowskiego rozwijał swoje zainteresowania w dziedzinie polskiej sztuki ogrodowej i ochrony krajobrazu, a także budownictwa wiejskiego i planowania przestrzennego.

W 1937 r. jako stypendysta Funduszu Kultury Narodowej odbył podróże naukowe do wielu krajów europejskich; w tym samym roku, na Międzynarodowej Wystawie Sztuki i Techniki w Paryżu, otrzymał dyplom honorowy za projekt i realizację mapy zasięgu gotyku w Europie. Po powrocie pracował nad teoretycznym projektem i programem ogólnopolskiego muzeum budownictwa ludowego. Podjęcie tego tematu skłoniło Ciołka do rozwinięcia szerokich badań nad *Regionalizmem w budownictwie wiejskim w Polsce*, które uwień-

zione zostały pracą doktorską pod takim właśnie tytułem, obronioną w 1944 roku na tajnym Wydziale Architektury PW.³ Promotorem pracy był prof. Tadeusz Tolwiński.

Współpracując w czasie okupacji z prof. drem Janem Zachwatowiczem w ramach tajnej Politechniki Warszawskiej, wykładając w warszawskich szkołach architektoniczno-budowlanych, biorąc udział w ratowaniu i zabezpieczaniu dóbr kultury, przygotowywał równocześnie pierwsze koncepcje rekonstrukcji zabytkowych założen ogrodowo-parkowych, głównie Wilanowa.

Jako oficer Wojska Polskiego walczył w 1939 r. i w Powstaniu Warszawskim. Po upadku Powstania został wzięty do niewoli niemieckiej. Wrócił do kraju w końcu 1945 r. i objął stanowisko konserwatora w Ministerstwie Kultury i Sztuki oraz adiunkta w Zakładzie Architektury Polskiej PW. Rozpoczął natychmiast intensywną działalność w zakresie ochrony zabytkowych parków i ogrodów, ich ewidencji i konserwacji oraz w pracach Państwowej Rady Ochrony Przyrody. Żarliwie umiłowanie przyrody, wszechstronna wiedza, aktywna postawa i umiejętność przekonywania ludzi pozwoliły Mu – mimo ogromnych trudności – uratować znaczną część spuścizny historycznej, nadając jej nowy sens w zmieniających warunkach gospodarczych i społecznych.

Równoległe do działań w służbie ochrony zabytków prowadził Ciołek na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej i w Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego wykłady z zakresu kształtowania i ochrony krajobrazu oraz historii sztuki ogrodowej. W 1948 r. objął w Krakowie kierownictwo Katedry Planowania Wstępnego na Wydziale Architektury – wówczas istniejącej w ramach Akademii Górniczo-Hutniczej, a następnie Politechniki Krakowskiej – wiążąc się z tą uczelnią na dalsze lata. Kierował tam kolejno Katedrami Urbanistyki, Planowania Przestrzennego, a po reorganizacji nowo powstałą, Katedrą Planowania Krajobrazu i Terenów Zielonych. W 1954 r. otrzymał tytuł profesora nadzwyczajnego, a w 1965 profesora zwyczajnego.

Jako najwybitniejszy w Polsce specjalista w dziedzinie sztuki ogrodowej, jest autorem rekonstrukcji najcenniejszych zabytkowych założen ogrodowych, jak: Wilanów, Nieborów, Natolin, Krasiczyn, Łańcut, Puławy, Baranów, Jabłonna i wiele innych. Na podstawie badań i studiów przeprowadzał historyczną rekonstrukcję pierwotnego założenia i nanosił ją na podkłady inwentaryzacyjne. Projekty wykonywał sam lub z zespołem współpracowników, ich realizację najczęściej nadzorował osobiście. Traktując z całym pietyzmem

dziedzictwo historyczne, wnosił Ciołek w tę działalność tak wiele twórczej pracy i inwencji, że przywrócone do dawnej świetności parki i ogrody uznać trzeba za dzieła Jego autorstwa.

Całą swoją wiedzę i trud badawczy zaangażował też prof. Gerard Ciołek, wraz z zespołami współpracowników z Politechniki Krakowskiej, w opracowanie w latach 1958–1960 planu zagospodarowania przestronnego Pienińskiego Parku Narodowego. Następnie, w związku z podjętą w latach 1963–1964 przez resort gospodarki wodnej kolejną wersją budowy stopnia wodnego na Dunajcu w rejonie Niedzicy, przystąpił do opracowania studium krajobrazowego otoczenia zbiornika; ukończył je w 1965 r. Niestety zabrakło Go już w następnych, dramatycznych latach bezskutecznej walki o ochronę tego wspaniałego regionu krajobrazowego i kulturowego przed zniszczeniami, spowodowanymi nieodpowiedzialnymi poczynaniami technokratów. Trudno się oprzeć przekonaniu, że w dużej mierze brak Jego wielkiego autorytetu i siły argumentacji jednajacej opozycjonistów przesądził o wyniku tej walki.

W dorobku naukowym, wśród kilkadziesiątu publikacji Gerarda Ciołka najwybitniejszą pozycję zajmują *Ogrody Polskie*, wydane w 1954 r., będące już dziś klasycznym dziełem w naszej literaturze naukowej.⁴ Podobnym dziełem miały się stać *Ogrody klasztorne w Polsce*, których niestety nie zdążył przygotować do druku. Do publikacji o charakterze syntetycznym należą też rozdziały dotyczące ogrodów, urbanistyki i budownictwa drewnianego zamieszczone w takich opracowaniach zbiorowych, jak *Historia Sztuki Polskiej, Urządzenia turystyczne, Ochrona przyrody i jej zasobów* oraz aż 76 haseł opracowanych przez Ciołka do *Wielkiej Encyklopedii Powszechnej PWN*. Kompendium wiedzy w zakresie drugiego nurtu zainteresowań Ciołka stanowi wspomniana praca doktorska z 1944 r. *Regionalizm w budownictwie wiejskim w Polsce*. Dzieło unikatowe, zawierające wszystko, co na ówczesnym etapie badań można było zebrać i zanalizować. Wobec zmian w krajobrazie wsi polskiej, jakie przyniosła wojna i działania po jej zakończeniu, nabrało ono cech niepowtarzalnego dokumentu, a dzięki zastosowanej metodzie badań, nazwanej skromnie przez autora „próbą metody”, pozostało do dziś cenną wskazówką dla dalszych prac w tej dziedzinie.

Te wielkie osiągnięcia naukowe przeplatały się w życiu Ciołka z działalnością praktyczną, prowadzoną niezmordowanie przez owe dwadzieścia powojennych, niełatwych lat. Był współpracownikiem i czynnym członkiem liczy-

nych agend Polskiej Akademii Nauk, towarzystw naukowych i związków twórczych (jak choćby TUP, SHS i SARP), reprezentował Polskę na kongresach międzynarodowych Unii Ochrony Przyrody, odbywał podróże naukowe do wielu krajów Europy.

Był w połowie drogi do realizacji swych dalekosiężnych celów, gdy krótki wypadek w ukochnie Tatry w dniu 15 lutego 1966 r. okazał się niespodziewanie – ostatnim akordem w Jego pracowitym życiu.

Barbara Lenard

¹ Charakterystykę spuścizny naukowej przejętej od spadkobierców przez Ośrodek Dokumentacji Zabytków w Warszawie podaje L. Kwiatkowski w artykule pt. *Materiały dokumentacyjne parków i ogrodów w Polsce zawarte w Tekach Ciołka*, (w:) *Konserwacja zabytkowych parków i ogrodów w Polsce. Materiały Konserwatorskie PKZ*, Warszawa 1975. Dla orientacji podają, że materiały zostały zgrupowane przez Ciołka w kilku odrębnych tematycznie zespołach: ogrody rezydencjonalne, ogrody klasztorne, ogrody zagraniczne, miasta, słownik ogrodowy, słownik ogrodników i materiały różne. Najbogatszy jest zespół ogrodów rezydencjonalnych, w którym zarejestrowano ponad 6000 obiektów. Natomiast zbiór planów i rysunków w „Tekach Ciołka” liczy ponad 7000 jednostek.

² Podane daty zostały, dzięki uprzejmości Pani Reginy Ciołkowej, zweryfikowane w archiwum rodzinnym, po stwierdzeniu rozbieżności w ich cytowaniu w różnych opracowaniach poświęconych osobie Profesora. Dotyczy to głównie daty uzyskania dyplomu inżyniera architekta w dniu 8 maja 1936 r. (a nie w 1938 r.) oraz daty otrzymania nominacji na profesora zwyczajnego w 1965 r. (a nie w 1963 r.).

³ G. Ciołek, *Regionalizm w budownictwie wiejskim w Polsce*. Kraków 1984. Wyd. Politechnika Krakowska. Praca została opublikowana z inicjatywy prof. dr. Janusza Bogdanowskiego, staraniem Zakładu Architektury Krajobrazu Politechniki Krakowskiej i Ośrodka Dokumentacji Zabytków w Warszawie, w którego posiadaniu znajduje się rękopis.

⁴ Reedykcję przygotował prof. dr Janusz Bogdanowski, a wydały „Arkady” w 1978 r. Zestawienie prac projektowych i realizacji oraz bibliografię prac drukowanych Ciołka znajdują zainteresowani w z. 3 z 1966 r. „Kwartalnika Architektury i Urbanistyki”, s. 240–245 oraz w nr 2/3 z 1969 r. miesięcznika „Architektura”, s. 60–61.